

DAVLAT TILIDA ISH YURITISH ASOSLARI. ISH QOG‘OZLARINING GRAMMATIK TARKIBI

Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Biologiya yo`nalishi 1-bosqich talabasi

Avulbekova Kamila Anvarbekovna

Annotatsiya: Mamlakatimizda o‘zbek tiliga bo‘lgan e’tibor ortib bormoqda. O‘zbekiston Respublikasining “davlat tili haqida”gi qonunining qabul qilinishi davlat idora, tashkilotlar faoliyatida ish hujjatlariga rioya etish, o‘zbek tilida ish yuritish hujjatlariga amal qilinishiga bo‘lgan talab ortdi.

Kalit so‘zlar: uslub, uslubshunoslik vazifaviy uslubshunoslik, tasnifdagi omillar, rasmiy, ommabop, ilmiy, badiiy so‘zlashuv.

Аннотация: В нашей стране все больше внимания уделяется узбекскому языку. Принятие Закона Республики Узбекистан "О государственном языке" повысило требования к соблюдению деловой документации в деятельности государственных учреждений, организаций, ведению делопроизводства на узбекском языке.

Ключевые слова: стилистика, стилистика задачная стилистика, факторы классификации, виды задачных стилей, формальная, популярная, научная, художественная речь.

Annotation: In our country, the emphasis on the Uzbek language is growing. The adoption of the law of the Republic of Uzbekistan “on the state language” increased the demand for compliance with work documents in the activities of state agencies, organizations, compliance with the documents of the Uzbek language.

Keywords: style, methodological task methodology, factors in classification, types of task methods, formal, popular, scientific, artistic vocabulary.

Mamlakatimizda o'zbek tiliga bo'lgan e'tibor ortib bormoqda. O'zbekiston Respublikasining "davlat tili haqida"gi qonunining qabul qilinishi davlat idora, tashkilotlar faoliyatida ish hujjatlariga rioya etish, o'zbek tilida ish yuritish hujjatlariga amal qilinishiga bo'lgan talab ortdi. Ushbu qonunning 1-moddasi Konstitusiyamizning 4-moddasida "O'zbekiston Respublikasining davlat tili o'zbek tili" ekanligi va O'zbekiston Respublikasi o'z hududida istiqomat qiluvchi barcha millat va elatlarning tillari, urf-odatlar va an'analari hurmat qilinishini ta'minlashi ham belgilab qo'yilgan. Ma'lumki, respublikamizda 1989-yil 21-oktabrda o'zbek tiliga davlat tili huquqi berilgan, 1991-yil 31-avgustda esa mamlakatimiz sobiq sho'rolar hukmronligidan qutilib, mustaqillikka erishgan bo'lsa-da, bir qator korxonalarda hujjatlar, ish qog'ozlarini davlat tilida yangi alifbo va imlo qoidalari asosida yuritishga o'tish biroz qiyinchilik bilan kechmoqda. Buning bir qancha sabablari bor, albatta. Ulardan biri yangi alifbo va imlo qoidalari asosida davlat tilida ish yuritish bo'yicha maxsus o'quv qo'llanmalari, uslubiy ishlarning kamligi bo'lsa, ikkinchidan, bu sohada ish yurituvchi mutaxassis-xodimlar tayyorlashning hali keng tus olmaganligidir.¹

Hujjatlar matnining xolislik aniqlik ixchamlik lo'ndalik mazmuniy to'liqlikdan iborat zaruriy sifatlari hujjatchilik tilining o'ziga xos uslubi, undagi o'ziga xos so'z qo'llash, morfologik va sintaktik xususiyatlar orqali ta'min etiladi.

O'zbek tili uslublarini vazifaviy jihatdan tasnif qilish ikki omilga – til va tildan tashqarida bo'lgan omillarga tayanadi. Bu uslublarning N.A.Baskakov, A.Sulaymonov, A.Shomaqsudov, G'.Abdurahmonov, B.O'rinboyev, S.Muhamedovlar tomonidan tavsiya etilgan variantlari mavjud bo'lib, ularda asosan beshta uslub – so'zlashuv, ommabop, ilmiy, rasmiy va badiiy uslublar e'tirof etiladi.

¹ Абдужаидов Ф. "Ўзбекистон Республикасининг давлат тили ҳақида"ги қонунига шарҳлар. – Тошкент: Адолат, 1999.

Ular haqida bilimga ega bo'lish o'quvchilarga ona tilimizning nutq jarayonidagi imqoniyatlarini o'rganishga ko'maklashadi.

O'zbek tilining ham ona tili, ham davlat tili sifatidagi taraqqiyotini ta'minlash, hech bir shubhasiz, milliy manfaat-larimiz himoyasining tamallarini tashkil etadigan muqaddas harakatlardan hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Davlat tilini rivojlantirish departamenti bugun ana shunday harakatlarning boshini qovushtirish, bu boradagi ishlarga yangicha ruh berish maqsadida faoliyat olib bormoqda. Shuningdek, o'zbek tilining davlat tili sifatidagi nu-fuzi va mavqeini tubdan oshirishga yo'naltirilgan ilmiy-ama-liy tadqiqotlarni qo'llab-quwatlashi, o'zbek tilining boy ifoda imkonlarini ko'rsatadigan izohli va terminologik lug'atlarni nashr etish, ilmiy asoslangan yangi so'z va atamalarning o'zbe-kona muqobillarini yaratish va bir xilda qo'llanishini ta'min-lash, pirivordida esa har bir fiiqaro qalbida davlat tiliga ehtirom tuyg'usini shakllantirishga alohida e'tibor berib kelmoqda. Davlat tilining jadal joriy qilinishidagi o'zak masalalardan biri mamlakatimizda ish yuritish tizimini to'lasicha o'zbek ti-liga o'tkazishdan iborat. Bunda ish yuritish bo'yicha turli, hat-to aniq sohulur bo'yicha qo'llanmalar yaratish va ko'p nusxa-Inrda nuHhr qiltHh ham alohida amaliy ahamiyat kasb etadi. Ayni paytda turli soha xodimlarining ish yuritish borasidagi bilim va malakalarini muntazam oshirib borish ham zaruriy ehtiyojlardandir. Shuning uchun ham hukumatning 2020-yil 3-martdagi qaroriga muvofiq, Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti huzurida hududlardagi davlat universitetlari va pedagogika institutlari qoshida bo'linmalarga ega bo'lgan Davlat tilida ish yuritish asoslarini o'qitish va malaka oshirish markazi tashkil etildi. Kishi o'z fikrini aniq va ravon ifodalashi uchun tildagi uslublardan ham xabardor bo'lishi, kundalik so'zlashuv tilidan tashqari, rasmiy ish yuritish tilini ham bilishi kerak. Chunki oddiy ishchimi, dehqonmi, tadbirkormi yoki ziyolimi, baribir, hech bo'lmaganda, ariza, tilxat yoki ishonchnoma yozishiga to'g'ri keladi. U yoki bu darajadagi korxona, muassasa yoki tashkilot rahbarining faoliyatini esa ish yuritish qog'ozlarisiz tasavvur etib

bo'lmaydi. Shuning uchun ham «Davlat tili ha-qida»gi Qonunimizning o'zak moddalari (8-14-moddalar)da ish yuritishning tilga aloqador jihatlari qoidalashtirilgan. Ish yuritishning bevosita asosini hujjatlar tashkil qila-di. Mazmunan, hajman va shaklan xilma-xil bo'lgan hujjat-lar katta-yu kichik mehnat jamoalarining, umuman, kishilik jamiyatining uzluksiz faoliyatini tartibga solib turadi. Zero, hujjatlar kechagina paydo bo'lgan narsa emas, kishilik jami-yati shakllanishi bilanoq bu jamiyat a'zolari o'zaro munosa-batlaridagi muayyan muhim holatlarni muntazam va qat'iy qayd etib borishga ehtiyoj sezganlar. Ana shu ehtiyojga javob sifatida, tabiiyki, ilk, ibtidoiy hujjatlar yuzaga kelgan. Bobilning miloddan avvalgi 1792-1750-yillardagi shohi Xammurapining adolatpesha qonunlar majmui, undan ham qadimroq shoh Ur-Nammu (miloddan avvalgi 2112-2094-yil-lar)ning qonunlari¹ va boshqa manbalarning mavjudligi «hujjatlar» deb ataladigan tartibot vositalarining nechog'li olis va murakkab tarixga ega ekanligini ko'rsatadi. ²Albatta, kishilik jamiyatining taraqqiyoti, ijtimoiy-iqtisodiy tuzum-larning almashinishi, aniqrog'i, kishilar o'rtasidagi ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy munosabatlarning takomillashishi baro-barida hujjatlar ham takomil topib borgan. Bugungi kunda fanga tariximizning turli davrlarida o'rxun-enasoy, sug'd, eski uyg'ur, arab va boshqa yozuvlarda bitilgan juda ko'plab hujjatlar, umuman, yozma manbalar ma'lum.

Sharqda X-XIX asrlarda yorliq, farmon, noma, bitimlar, arznoma, qarznomalar, vasiqa, tilxat yoki mazmunan shunga yaqin hujjatlar nisbatan keng tarqalgan. Yorliqlar mazmunan xilma-xil bo'lgan: xabar, tavsif, farmoyish, bildirish, tasdiqlash va h.k. Bu o'rinda To'xtamishxonning 1393-yilda polyak qiroli Yag'aylaga yo'llagan yorlig'i, Temur Qutlug'ning 1397-yilda-gi yorlig'i, Zahiriddin Boburning otasi Umarshayx Mirzoning marg'ilonlik Mir Sayid Ahmad ismli shaxsga

² Аминов М., Мадвалиев А., Маҳкамов Н., Маҳмудов Н. Иш юритиш. Амалий қўлланма. – Тошкент: ЎзМЭ, 2000, 2017, 2018.

1469-yilda bergan yorlig'i, ³Toshkent hokimi Yunusxo'janing 1797-yil 2-iyunda Peterburgga - Rossiya podshosiga o'z elchilari orqali yuborgan yorlig'i² va boshqalarni eslab o'tish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Абдумажидов Ғ. “Ўзбекистон Республикасининг давлат тили ҳақида”ги қонунига шарҳлар. – Тошкент: Адолат, 1999.
2. Аминов М., Мадвалиев А., Маҳкамов Н., Маҳмудов Н. Иш юритиш. Амалий қўлланма. – Тошкент: ЎзМЭ, 2000, 2017, 2018.
3. Исҳоқов М. Унутилган подшоликдан хатлар. – Тошкент: ФАН, 1992.
4. Васиқалар тўплами. XVI асрнинг иккинчи ярми Самарқанд областидаги юридик документлар. – Тошкент: ФАН, 1982. 5. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Тошкент: Ўзбекистон, 1999.
6. Содиқов . Уйғур ёзуви тарихи. – Тошкент: Маънавият, 1997.
7. Къера Э. Они писали на глине. - М., 1984, стр. 124.

³Къера Э. Они писали на глине. - М., 1984, стр. 124.